

tarihi kesin olarak kabul etmişlerdir. İçinde Sırçalı Kümbet'in de bulunduğu mezarlıkta olan Ali Câfer Kümbeti'nde, külâh eteğinde Bakara sûresinden bir âyet yazılmış olup başka bir kitâbe yoktur. Yapı eğer gerçekten XIV. yüzyıl ortalarına ait ise bu takdirde Eretnaoğulları'nın bu bölgedeki hâkimiyeti sırasına yapılmış olmalıdır.

Ali Câfer Kümbeti sekizgen bir plana göre inşa edilmiştir. Bu cins yapılarda nâdir rastlanan bir özellik olarak kapısının dışında küçük bir giriş mekânı vardır. H. Ethem Eldem tarafından ileri sürüldüğü gibi, bu giriş mekânının sonradan eklenmediği A. Gabriel tarafından ispatlanmıştır. İçten de sekizgen olan esas mekânı bir kubbe örter. Bunun üstünde ise yine sekiz köşeli piramit biçiminde bir külâh vardır. İçinde duvarların sekiz cephesinden, kemerler, istiridy kabuğu biçiminde küçük tromplar ve prizma şeklinde bir silme ile kubbe yuvarlağına geçilir. Türbenin üç cephesinde birer pencere açılmıştır. Esas taban yıkılmış olduğundan evvelce içinde bulunması gereken sandukadan hiçbir iz kalmamıştır.

Çok intizamlı kesme taş kaplı olarak yapılmış Ali Câfer Kümbeti yüksek bir kaide üstüne oturmaktadır. Asil ve zarif hatların hâkim olduğu bu türbede yalnız pencere çevreleriyle kapı, taşlar işlenmek suretiyle bezenmiştir. Kapı muarnaslı bir tacın altında açılmıştır. Anadolu'daki Türk yapı sanatının güzel örneklerinden olan Ali Câfer Kümbeti'nin giriş mekânının hemen hemen bütünü yıkılmış durumda idi. Ayrıca külâhın yarısının taşları dökülmüş ve iç dolgu meydana çıkmıştı. Ancak son yıllarda bu tarihi eserin sanat değeri anlaşılmış ve 1977 yılında büyük ölçüde tamir edilmiştir. Halen mülkiyeti Kayseri Belediyesi'ne ait bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Halil Ethem [Eldem], *Kayseriyye Şehri*, İstanbul 1332, s. 109; a.mlf., *Kayseri Şehri* (haz. Kemal Göde), Ankara 1982, s. 131; A. Gabriel, *Monuments Turcs d'Anatolie*, Paris 1931, I, 81-82.

SEMAVİ EYİCE

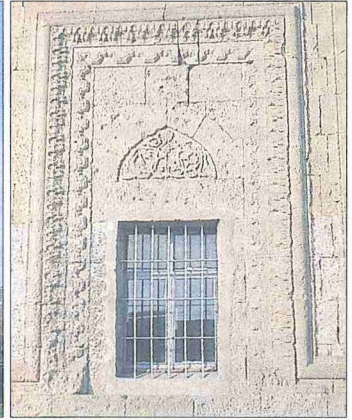
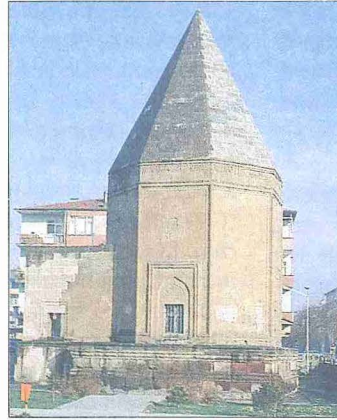
ALİ CANİP YÖNTEM

(bk. YÖNTEM, Ali Canip).

ALİ CEMÂLİ EFENDİ

(bk. ZENBİLLİ ALİ EFENDİ).

Ali Câfer
Kümbeti
ve bu kümbetin
penceresinden
bir detay -
Kayseri

ALİ ÇELEBİ, Hısım

(ö. 992/1584)

Osmanlı âlimi ve biyografi yazarı.

934'te (1527-28) doğdu. Ali b. Bâlî diye meşhur olup ulemâdan Alanyalı Uzun Bâlî Efendi'nin oğludur. İlimiye mesleğinde yetiştirdi ve bazı medreselerde müderrislik yaptı. Bir ara Manisa müftüsü olan Ali Çelebi 1583 yılında Maraş kadılığına tayin edildi; ertesi yıl orada öldü. Mezarı Alâüddeve Camii avlusundadır.

Fazla sessizliğinden ve yumuşaklığından dolayı "munuk, minik" veya "manık" ve Ahîzâde Efendi neslinden gelmesinden dolayı "hısım" lakaplarıyla da anılan Ali Çelebi, daha çok Taşköprizâde'nin *eş-Şakâ'îku'n-nu'mânîyye* adlı Arapça eserine yazdığı *el-İkdü'l-manzûm fî zikri efâdili'r-Rûm* (Atâî, s. 352) veya *el-İkdü'l-manzûm fî ahvâli 'ulemâ'ir-Rûm* (Atâî, s. 280) adlı zeyl ile tanınır. Bu Arapça eserde, 1560-1574 yılları arasında yaşayan seksen bir âlimin hayat hikâyeleri anlatılmaktadır. Hepsî çağdaşı olan bu şahıslar hakkında verdiği bilgiler birinci elden kaynak niteliğindedir. Daha yazıldığı yüzyılda Ahmed b. İbrâhim tarafından Türkçeye çevrilen *el-İkdü'l-manzûm*, İbn Hallikân'ın *Vefeyâtü'l-a'yân*'ının kenarında yayımlanmıştır (Mısır 1299, 1310). Eser, O. Rescher tarafından Almanca'ya çevrilerek Stuttgart'ta (1934) ve *eş-Şakâ'îku'n-nu'mânîyye*'nin sonunda da Beyrut'ta (1975) neşredilmiştir. Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında pek çok yazma nüshası bulunan *el-İkdü'l-manzûm*, daha sonra Mecdî Mehmed'in *Şakâik* tercümesine mükemmel bir zeyl yazan Nev'izâde Atâî tarafından takdir edilmiş ve kaynak olarak kullanılmıştır.

Ali Çelebi'nin *Hayrû'l-kelem fi't-tekaşşî 'an ağılâtî'l-'avâm* adlı Arapça ga-

latat lugatı, müellif hattı bir nüshası (Zâhiriyye, nr. 6386) esas alınarak Hâtim Sâlih ez-Zâmin tarafından neşredilmiştir (Bağdat 1981; Beyrut 1405/1985). Bundan başka *Nâdiretü'z-zemen fi târihi'l-Yemen* adında bir Yemen tarihi kaleme aldığından söz edilirse de (bk. *Keşfü'z-zunân*, II, 1920) bu eserin herhangi bir nüshasına rastlanamamıştır. Müellifin ayrıca, *Şerh-i Miftâh* ve *Hidâye*'ye hâşiyeleri, *Dürer ve Güre'e dair şerhi* ve Şeyh Ömer b. Mehmed eş-Şâmî'nin *Nisâbü'l-ihtisâb* adlı fetva mecmuasının tercümesi ile bazı risâleleri ve Cevherî mahlasıyla yazdığı kasideleri vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ali b. Bâlî, *Hayrû'l-kelem fi't-tekaşşî 'an ağılâtî'l-'avâm* (nşr. Hâtem Sâlih ez-Zâmin), *MMİlr.*, XXXII/1-2 (1981), s. 457-513; Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 3, 182, 251, 271, 279-280, 331, 352, 387, 391, 415; *Keşfü'z-zunân*, II, 1057, 1766, 1920; *Hedyyetü'l-'ârifin*, I, 749; *Sicill-i Osmânî*, III, 502; *Osmanlı Müellifleri*, III, 85; Babinger (Üçok), s. 125-126; Brockelmann, *GAL*, II, 562; Behçet Gönül, "İstanbul Kütüphaneleri'nde al-Şakâ'ik al-Nu'mânîya Tercüme ve Zeyilleri", *TM*, VII-VIII (1945), s. 156-158.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ALİ ÇELEBİ, Kınalızâde

(bk. KINALIZÂDE ALİ EFENDİ).

ALİ DEDE, Arapzâde

(ö. 1181/1767)

Şeyh,
neyzenbaşı ve bestekâr.

Hayatı hakkında fazla bilgi yoktur. 1117'de (1705) doğduğu ve hayatının büyük bir kısmını İstanbul'da geçirdiği bilinmektedir. Mevlevîye tarikatına intisap ettikten bir müddet sonra Kasım-paşa Mevlevîhanesi'nin neyzenbaşılığına

getirildi. 1760'ta Mehmed Şemseddin Dede'nin vefatı üzerine adı geçen mevlevîhanenin şeyhliğine tayin edildi. Bu vazifede iken vefat etti ve aynı mevlevîhanenin hazîresine defnedildi.

Kuvvetli bir mûsiki bilgisine sahip olduğu anlaşılan Ali Dede, bilhassa bestelediği saz eserleri ile şöhrete ulaşmıştır. Ancak eserleri, çok defa, Osmanlı ilim tarihinin tanınmış simalarından bestekâr ve şair Arapzâde Abdurrahman Bâhir Efendi'nin (ö. 1746) besteleri ile karıştırıldığından, zamanımıza ulaşan peşrev ve saz semâilerinin sayısı hakkında kesin bir rakam vermek mümkün değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Kıp, *TSM Saz Eserleri*, s. 1, 9, 12, 18, 19, 20, 21, 34, 64, 66, 69; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Akbatu), IV/3, s. 95; "Arapzade, Ali Dede", 7A, III, 261; R. Ekrem Koçu, "Ali Dede Efendi (Arapzâde, Serneyzen)", *İstA*, II, 644.

NURİ ÖZCAN

ALİ DEDE, Bosnevî

(ö. 1007/1598)

Halvetiyye tarikatı şeyhlerinden,
âlim ve mutasavvıf.

Bosna'nın Mostar kasabasında doğdu. Dinî ilim tahsilinden sonra tasavvufa ilgi duyarak Halvetî şeyhlerinden Bosnalı Bâlî Efendi'nin halifesi Nûreddinzâde'ye intisap etti. *Muḥâḍarât* adlı eserinde, Macaristan'da Sigetvar Kalesi civarında Kanûnî için inşa edilen türbede bir süre türbedarlık yaptığını söyleyen Ali Dede, türbenin yanındaki Halvetî Tekkesi'nin şeyhliğinde bulundu ve "türbe şeyhi" unvanıyla tanındı. 1593 yılında III. Murad tarafından makâm-ı İbrâhim'i yenilemek göreviyle gönderildiği Mekke'de *Temkînü'l-makâm fî Mescidi'l-ḥarâm* adlı eserini kaleme aldı. Serdârî-ekrem Satırcı Mehmed Paşa'nın daveti üzerine katıldığı Varadin Seferi dönüşünde Sigetvar Kalesi yakınlarında vefat etti. Sigetvar'daki makamına defnedildi.

Eserleri. 1. *Muḥâḍarâtü'l-evâ'il ve mûsâmerâtü'l-evâḥîr*. Süyûtî'nin *Kitâbü'l-Evâ'il*'ini örnek alarak yazılan bu eser "evâil" ve "evâḥîr" adlı iki bölüme ayrılmış olup ilk bölüm otuz yedi, ikinci bölüm ise dört fasıldan meydana gelmiştir. Eser Bulak (1300), Kahire (1311, 1314) ve Beyrut'ta (1398/1978) basılmıştır. 2. *Ḥavâtimü'l-ḥikem ve ḥallü'r-ru-mûz ve keşfü'l-künûz*. Eserde tasav-

vufî ve kelâmî konularda üç yüz altmış meseleyi ele alan müellifin İbnü'l-Arabî'nin tesiri altında kaldığı dikkati çekmektedir. Eserin basılmış nüshasının kenarında Mahmûd el-Âlûsî'nin *el-Ecvi-betü'l-İrâkıyye 'alâ es'ileti'l-İrâniyye* adlı kitabı yer almaktadır (Kahire 1314).

3. *Temkînü'l-makâm fî Mescidi'l-ḥarâm*. III. Murad'a sunulan, Kâbe'nin tamininin tamamlandığını ve yapılan işleri bildiren rapor mahiyetindeki eserin tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Esad Efendi, nr. 3814/1, vr. 4-32). Müellif daha sonra aynı eseri Kâbe'nin tarihi ve kutsiyetiyle ilgili bilgileri ekle-yerek *Fazlû'l-makâm ve'l-Mescidi'l-ḥarâm* adıyla yeniden kaleme almıştır. Eserin bu ikinci şekli Kahire Dârü'l-kütübî'l-Kavmiyye'de (nr. 8304) bulunmaktadır. 4. *Risâle fî beyânî ricâli'l-gayb. Ricâ-lü'l-gayb** nazariyesini konu alan eserin yazma nüshası Saraybosna Şarkiyat Enstitüsü Kütüphanesi'ndedir (Oriental-nî institut iz biblioteke, nr. 904). 5. *Terbî-ʿu'l-merâtib ve'l-uşûl*. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Esad Efendi, nr. 1773). 6. *Tercü-me-i Kasîde-i Rûḥâniyye*. İbn Sînâ'nın bir kasidesinin Türkçe tercümesi olan eserin yazma nüshası Saraybosna Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi'ndedir (Gazi Husrev-Begove Biblioteke, nr. 2002).

Bursalı M. Tâhir'in zikrettiği *Envârü'l-meşânk* (bk. *Meşâyiḥ-i Osmâniyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî*, s. 16; *Osmanlı Müellifleri*, I, 115), *Sübâ'ıyyât fî'l-fürûʿ* ve *er-Risâletü'l-intişâriyye* (bk. *Osmanlı Müellifleri*, I, 115) ile Kâtip Çelebi (bk. *Keşfü'z-zunûn*, II, 1891) ve Bursalı Tâhir'in zikrettiği *Mevâkıfû'l-âḥire ve'l-leḫâ'ifü'l-fâḥire* adlı eserlerin yazma nüshaları bulunamamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Atâî, *Zeyl-i Şakâik*, s. 60; Muhibbî, *Hulâşa-tü'l-eşer*, III, 200; Peçevî, *Târiḥ*, II, 219-220; Kâtip Çelebi, *Fezleke*, İstanbul 1286, I, 122; *Keşfü'z-zunûn*, I, 191, 330, 1891; Bursalı Mehmed Tâhir, *Meşâyiḥ-i Osmâniyye'den Sekiz Zâtın Terâcim-i Ahvâlî*, İstanbul 1318, s. 16; *Osmanlı Müellifleri*, I, 115; *İzâhu'l-meknûn*, II, 196; *Hediyetü'l-ʿarîfîn*, I, 750-751; Brockelmann, *GAL*, II, 562-563; *Suppl.*, II, 635; H. Sabanović, "Ali-Dede Bošnjak", *Knjizevnost Muslimana bih na Orientalnim Jezicima*, Sarajevo 1973, s. 96-101; İsmet Kasumović, *Filozofsko-Sufijsko Učenje Ali-Dede Bošnjaka* (doktora tezi, 1987), Sarajevo Filozofski Fakultet; a.mlf., "Dvije Verzije hronike o Mekame-i İbrahimu", *Analî Gazi Husrev-Begove Biblioteke*, XIII-XIV, Sarajevo 1987, s. 153-178.

M. SERHAN TAYŞI

ALİ b. EBÜ TALHA

(علی بن أبی طلحة)

Ebü'l-Hasen Ali b. Ebî Talha Sâlim
b. el-Muhârik el-Hâşimî
(ö. 143/760)

Tebeû't-tâbiîn neslinin
meşhur müfessir
ve muhaddislerinden.

Aslen Cezîreli olup Suriye'nin Humus şehrine yerleşti ve ölünceye kadar orada oturdu. Mücâhid, Kâsım b. Muham-med b. Ebû Bekir es-Siddîk, Muham-med b. Zeyd ve Râşid b. Sa'd'dan hadis rivayet etmiş, kendisinden de Ma'mer, Abdullah b. Sâlim, Dâvûd b. Ebû Hind, Süfyân es-Sevrî, Muâviye b. Sâlih, Ebû Bekir b. Ebû Meryem gibi âlimler rivayette bulunmuşlardır.

Kaynaklarda hayatı ve muhiti hakkında fazla bilgiye rastlanmamaktadır. Ancak Ebû Dâvûd'un Abbâsîler'in Emevîler aleyhindeki imha siyasetini tasvip etmesi sebebiyle onu tenkit ettiği bilinmektedir. İbn Abbas'tan rivayet ettiği ve kendisine izâfeten *Şaḥîfetü 'Alî b. Ebî Talha* diye bilinen "tefsir sahifesi" ile tanınmıştır. Ali b. Ebû Talha'nın bu *Şaḥîfe*'si, bir tek isnad zinciri ile nakledilerek hicrî üçüncü asra ulaşmıştır. İbn Abbas (ö. 68/687), Ali b. Ebû Talha, Muâviye b. Sâlih (ö. 158/775) ve Abdullah b. Sâlih'ten (Kâtibü'l-Leys, ö. 223/838) ibaret olan bu isnadı ele alan hadis münekkitleri Ali b. Ebû Talha'nın İbn Abbas'a ulaşmasının mümkün olamayacağını, mutlaka kendisi ile İbn Abbas arasında tâbiilerden bir şahsın bulunması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Aradaki bu râvi ile ilgili olarak Mücâhid, İkrime, Saîd b. Cübeyr veya Kâsım gibi isimler üzerinde durulmuş, Zehebî ise bu râvinin Mücâhid olduğunu söylemiştir. Ali b. Ebû Talha'nın, şeyhini atlayarak (mürsel olarak) İbn Abbas'ı zikretmesi tenkit konusu olmakla birlikte hadis münekkitleri, tâbiilerden rivayette bulunduğu şahısların sika olmasını göz önünde bulundurarak Ali b. Ebû Talha'ya ta'nedilemeyeceğini söylemektedirler. Dolayısıyla hadis kitaplarında İbn Ebû Talha'ya yöneltilen tenkitler isnadın muttasıl olmamasıyla ilgilidir. Bu sebeple onun İbn Abbas'tan bu tefsiri semâ* yoluyla almadığı hususunda tenkit edilmesi, eldeki yeni bilgiler ışığında bu tefsirin orijinalitesine hâlel getirmez (bk. Sezgin, I, 22). İkinci asırda Humus'un büyük bir